

EEN ANDERE BLIK OP DE CORRECTIE BIJ HET EXAMEN NEDERLANDS HAVO EN VWO

De maand mei staat traditioneel in het teken van de landelijke eindexamens voor havo- en vwo-leerlingen. Vanzelfsprekend is dit voor leerlingen een spannende periode, maar ook docenten Nederlands zijn benieuwd naar het eindexamen Nederlands. Docenten zijn altijd weer opgelucht als de eerste en tweede correctie achter de rug zijn en prettig zijn verlopen. In dit artikel volgt een bespiegeling op de praktijk van de examencorrectie havo en vwo, waardoor de eerste en tweede correctie hopelijk nog soepeler kunnen verlopen.

ROBERT CHAMALAUN, INE DE MULDER & TWAN ROBBEN

Veel docenten Nederlands wachten jaarlijks in spanning op het eindexamen Nederlands havo en vwo. Hoe ziet het examen eruit? Welke teksten zijn gekozen? Wat voor vragen worden gesteld? Maar ook: hoe zal de correctie verlopen? Het eindexamen Nederlands, in het bijzonder het correctievoorschrift, zorgt immers al jarenlang voor veel opwindning onder de vakcollega's. Na een intensieve eerste correctie komt het moment om het correctiewerk verder af te stemmen met de tweede corrector. Vooral dat laatste lijkt de afgelopen tijd niet altijd zonder slag of stoot te gaan.

De laatste jaren wordt bij meningsverschillen vaker een beroep gedaan op de vakvereniging Levende Talen Nederlands (LTN) en de ergernis lijkt ook wat toe te nemen. Uit een kleinschalige enquête onder examen-

docenten die LTN kort na de vorige examenperiode uitzette, bleek dat het overleg tussen eerste en tweede correctoren vaker dan voorheen stroef verliep. Ook in het jaarlijkse overleg tussen LTN en het College voor Toetsen en Examens (CvTE) werd opgemerkt dat examendocenten zich vaker wenden tot de Examenlijn voor uitsluitel.

Een moeizaam overleg is niet alleen vervelend voor de beoordeling, maar het beïnvloedt ook het werkplezier van de leraar en hoe de examencorrectie als geheel ervaren wordt. In dit artikel wordt eerst ingegaan op het ontstaan van de huidige correctiepraktijk, de beleving van de examencorrectie en wat eerder onderzoek naar de eerste en tweede correctie te bieden heeft. Het artikel besluit met een breder perspectief op de examencorrectie en enkele concrete handreikingen waardoor ook de tweede correctie soepeler zou kunnen verlopen.

Foto: Tom van Limpt

Enige historische achtergrond

Met de invoering van de tweede fase in 1998 werd ook het nieuwe examenprogramma Nederlands van kracht. Het examen bestond vanaf dat moment uit analyse- en interpretatievragen, een omvangrijke samenvattingsopdracht en argumentatieve vragen. De argumentatieve vragen hadden betrekking op het nieuwe domein in het examenprogramma (domein D). Alle onderdelen werden vanaf dat moment getoetst in één zitting. De omvangrijke (geleide) samenvatting zou uiteindelijk in 2015 uit het examen verdwijnen, waarna het examen uitsluitend leesvaardigheid ging toetsen aan de hand van meerdere teksten. Dit is de vorm die het examen vandaag de dag nog steeds heeft.

In het Examenbesluit bij de invoering van het examenprogramma in de tweede fase stond expliciet

vermeld dat tweede correctoren het werk van kandidaten integraal dienden na te kijken, alsof het ging om een eerste correctie. De gedachte achter deze werkwijze bij de tweede correctie is een zo objectief mogelijke, rechtvaardige en professionele beoordeling van elke individuele kandidaat (Kuhlemeier & Kremers, 2012). Uit onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs bleek ook dat ongeveer twee derde van de tweede correctoren het examenwerk van kandidaten helemaal nakeek, alsof het een eerste correctie betreft. Bij ongeveer een derde van de correctoren in het onderzoek van de inspectie bleken meningsverschillen te ontstaan over de correctie, waarna zij meestal door overleg met elkaar tot overeenstemming kwamen (Inspectie van het Onderwijs, 2006, p. 301).

Verschil cijfers en ervaring

Feit blijft dat de praktijk van intercollegiaal correctie-overleg door docenten Nederlands soms minder positief ervaren wordt. Dat bleek eveneens uit de eerdergenoemde enquête die Levende Talen Nederlands vlak na de examenperiode 2021–2022 uitzette. Docenten gaven aan toch een duidelijk correctieprobleem te ervaren: ongeveer een kwart van de respondenten beschreef moeilijkheden op dit gebied. De problemen worden zowel door de eerste als tweede corrector ervaren: eerste correctoren ervaren dan het werk van hun tweede corrector doorgaans als te strikt ('Hanteerde een heel rigide uitleg van het correctievoorschrift'), en tweede correctoren verzochten zelf geregeld dat er in de eerste correctie van het examenwerk te veel onjuistheden geslopen zijn ('Mijn eerste corrector had veel fouten gemaakt en te ruim nagekeken').

De cijfers van Cito (zie het artikel van Rooijackers en Stevens verderop in dit nummer) lijken echter de veronderstelde problemen rondom de eerste en tweede correctie enigszins te relativiseren. Gezien de uiteindelijke, zeer geringe, zichtbare impact van de tweede beoordeling op de eindscores van de kandidaten lijken eerste en tweede beoordelaar het doorgaans in grote lijnen vooral heel vaak met elkaar eens: de beoordelaarsovereenstemming is groot. Dit werd ook al geconstateerd in eerder onderzoek (Kuhlemeier & Van der Molen, 2016). Hieruit blijkt wel dat min of meer problematische afwijkingen zich incidenteel voordoen bij de open vragen en structureel bij de beoordeling van taalverzorging. Dat komt overeen met de observatie vanuit het neutrale correctiepanel in Kuhlemeier et al. (2012), dat er met name bij de beoordeling van taalverzorging – als enige categorie – soms sprake was van 'opportunistisch-strategisch beoordelingsgedrag en een gebrek aan professionaliteit en/of integriteit' (p. 116).

Er is mogelijk nog een ingrijpender probleem dat zich steeds frequenter lijkt voor te doen bij de beoordeling van taalverzorging, namelijk de soms al te persoonlijke norm die een groep docenten Nederlands hanteert ten aanzien van sommige formuleringen van leerlingen. Zo kreeg de Examenlijn meermaals de vraag of fouten in werkwoordspelling tot de categorie spelling of grammatica gerekend moesten worden. Sommige vragenstellers waren van mening dat werkwoordspelling bij grammatica hoort en dat dit soort fouten dus geen taalafrek oplevert bij vragen waar alleen de spelling beoordeeld dient te worden. Een ander voorbeeld waar in het verleden veel discussie over is geweest, betrof het al dan niet uitschrijven van cijfers – een regel waar

veel taaladvies voor is (bijvoorbeeld op het taalloket van Onze Taal) maar waar geen eenduidige norm voor bestaat (bijvoorbeeld *Het Groene Boekje*). Gelukkig biedt de vakspecifieke informatie van het CvTE (2022) hier duidelijkheid voor de correctie van het examen: leerlingen hoeven cijfers niet uit te schrijven. Dit soort spelling- en formuleerkwesties lijkt de belangrijkste oorzaak van irritatie en frustratie bij docenten Nederlands. De onderzoeksgegevens bevestigen ook dat bij de aftrekregeling spelling en formuleren de problematiek structureel van aard is (Kuhlemeier & Van der Molen, 2016; Rooijackers & Stevens, 2023).

Verklaringen

Er lijkt onder docenten Nederlands een wens te bestaan om een eenduidig(er) correctievoorschrift. Ook bij de jaarlijkse examenbespreking van Levende Talen Nederlands klinkt die wens, zeker nadat het verslag van de examenbespreking in 2019 meer het karakter kreeg van een handreiking waarin met name correctiestrategieën voor vragen gegeven werden, in plaats van dat er bij vragen leerlingantwoorden uit examenwerk werden geciteerd die als een alternatief juist antwoord mochten worden gerekend. De negatieve, onwenselijk onrustige, beleving van de correctie waarin gezocht wordt naar eenduidigheid voor de beoordeling van antwoorden door oftewel het eigen normenpatroon strikt te bewaken of anders te werken met de norm van een externe autoriteit, is goed te verklaren. De correctiedruk wordt immers door docenten Nederlands al jaren als hoog en (te) belastend ervaren (Kuhlemeier & Van der Molen, 2016). Dat zal ongetwijfeld invloed hebben op de toon en aard van de discussie die wordt gevoerd tussen de eerste en tweede corrector. Nederlands hoort ook bij de vakken met de grootste tijdsinvestering voor eerste en tweede correctie (Kuhlemeier & Van der Molen, 2016). Nuance en begrip delven over het algemeen het onderspit in tijden van (over)belasting en dan kan nuchterheid plaatsmaken voor het gevoel aangevallen te worden op het eigen vakmanschap. Vasthouden aan een helder normpatroon helpt dan natuurlijk.

Deze weinig gunstige correctieomstandigheid leidt echter niet tot opvallend minder beoordelingsovereenstemming (Kuhlemeier & Van der Molen, 2016; Rooijackers & Stevens, 2023). In die beoordelingsovereenstemming slagen de eerste en tweede correctoren veelal. Het is goed voor docenten om zich dit te realiseren. Dat neemt niet weg dat het bereiken van overeenstemming moeizaam kan verlopen. Deze spanning is ook te herkennen in opmerkingen op de

Facebookpagina Leraar Nederlands en zelfs landelijke media wijden artikelen aan de examencorrectie. De sfeer die zo rond de examens ontstaat, draagt niet bij aan een ontspannen examencorrectie, maar leidt eerder tot verkramping. Dat is een ongezonde, onwenselijke situatie. En de belasting zal voorlopig niet minder worden, omdat door de schaarste aan docenten Nederlands eerder meer examenklassen aan de individuele docent Nederlands toegekend zullen worden dan minder.

Oplossingen

Er zal dus gezocht moeten worden naar andere oplossingen om de correctiebeleving te veraangemen. Allereerst zouden docenten tijdens de correctie anders om kunnen gaan met de aftrekregeling spelling en formuleren, waar zich, zoals gezegd, het grootste probleem voordoet in de beoordelaarsovereenstemming (op zowel havo als vwo). De taalverzorging dient conform de geldende regels beoordeeld te worden, maar een puristische visie op spelling en grammatica, waarbij usances en normatieve opvattingen tot wetmatigheden worden verheven, is niet wenselijk. Nog beter zou het zijn als de taalafrekregeling niet langer onderdeel uitmaakt van het examen, niet alleen vanwege de beschreven problematiek, maar ook omdat het in een examen leesvaardigheid ongewenst is taalverzorging te toetsen. Levende Talen Nederlands opperde dit overigens al meerdere malen. Het lezen van de teksten en beantwoorden van de vragen is immers een complex proces, zeker onder tijdsdruk. Leerlingen komen daardoor niet of nauwelijks aan taalverzorging toe.

Een tweede oplossing betreft de houding van docenten tijdens het corrigeren. Het is de taak van de eerste corrector om het examenwerk naar de letter én de geest van het correctievoorschrift na te kijken. Als tweede corrector kun je vervolgens bekijken of de eerste corrector het werk goed en consciëntieus heeft gedaan om zo de leerling te voorzien van een goede, eerlijke beoordeling. Een bepaalde mate van subjectiviteit, ook door de aard van het examen, is echter niet te voorkomen. Aan eerste en tweede corrector is het dus de taak om in onderling collegiaal overleg binnen die mate van subjectiviteit te streven naar een zo objectief mogelijke, rechtvaardige en professionele beoordeling.

Een laatste oplossing ligt in de organisatorische hoek. Zo toonden Kuhlemeier en Kremers (2012) aan dat docenten Nederlands de meeste examenkandidaten hebben. Scholen kunnen ervoor zorgen dat de randvoorwaarden waaronder leraren Nederlands hun eerste en tweede correctie verrichten, verbeterd worden. Denk

hierbij aan kleinere klassen, het vrijstellen van examensurveillance of het creëren van extra ruimte in het lesrooster. Bovendien zouden docenten zich verder kunnen professionaliseren in het corrigeren van examens; het accent ligt nu vooral op het volgen van scholing om leerlingen een betere examenvoorbereiding te kunnen bieden. Uiteraard dient scholing in het corrigeren van examens dan ook in het reguliere nascholingsaanbod en binnen de lerarenopleiding meer aandacht te krijgen. Overigens zouden secties zelf ook werk kunnen maken van het professionaliseren in het corrigeren van examens, door de aanpak en wijze van beoordelen samen te bespreken.

Het verbeteren van de randvoorwaarden is misschien niet onmiddellijk te regelen. Het nakijken van een examen blijft hoe dan ook een complexe en arbeidsintensieve klus, die ieder jaar weer uitdagingen met zich meebrengt. De onderzoeksresultaten laten zien dat in deze hectische tijd leraren Nederlands over zoveel professionaliteit beschikken dat zij vrijwel altijd tot overeenstemming komen. Dat neemt niet weg dat er soms nog ruimte is om het proces naar die overeenstemming te verbeteren en prettiger te laten verlopen voor beide partijen; hopelijk dragen de suggesties in dit artikel daaraan bij. Dus houd in de komende examentijd moed, wees nooit bang maar juist nuchter en scherp en vooral: welwillend. ■

Met dank aan Alex van de Kerkhof, Jacqueline Evers-Vermeul en Patrick Rooijackers, die eerdere versies van dit artikel van waardevol commentaar hebben voorzien.

De auteurs zijn alle drie werkzaam als docent Nederlands op een middelbare school. Robert Chamalaun en Ine De Mulder zijn respectievelijk voorzitter en secretaris bij Levende Talen Nederlands, Twan Robben was altijd betrokken bij de Werkgroep Examens.

LITERATUUR

- College voor Toetsen en Examens. (2022). *Nederlands – vwo: Vakspecifieke informatie 2023*. <https://www.examenblad.nl/examen/nederlands-vwo-2/2023>
- Inspectie van het Onderwijs. (2006). *De staat van het onderwijs: Onderwijsverslag 2004/2005*. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30300-VIII-221-b2.pdf>
- Kuhlemeier, H., & Kremers, E. (2012). *De praktijk van de eerste en tweede correctie: Samenvatting van onderzoek naar het functioneren van het CSE*. Cito.
- Kuhlemeier, H., & Molen, P. van der. (2016). *De praktijk van de eerste en tweede correctie van het CSE: Technische rapportage van de landelijke enquête van 2016 in vergelijking met 2011*. Cito.
- Kuhlemeier, H., Gitsels, H., Boom, S., Kerkhof, A. van de, & Sinkeldam, R. (2012). *Examenkenmerken en verschillen tussen correctoren: Verslag van een panelonderzoek bij het CSE geschiedenis, tehatex en Nederlands*. Cito.
- Rooijackers, P., & Stevens, C. (2023). Het verschil tussen de eerste en overeengekomen score bij het cse Nederlands havo/vwo: Verslag van een verkennend onderzoek. *Levende Talen Magazine*, 111(2), 34–35.